

Ключові слова: Гуцульщина, культурне пограниччя, «креси», аксіологічність, образ.

Abstract

The comparative analysis of the prose works of Polish writer Kaetan Abgarovych and Ukrainian master Yuriy Fedkovych concentrated on the image of Hutsul land, specifically axiological dimensions of cultural borderland is done in the article. Special attention is paid to Opryshko's artistic vision of image on the background of the Carpathian nature from the prospect of Polish and Ukrainian writers' cultural worlds.

Key words: Hutsul land, cultural borderland, "kresy", axiology, image.

УДК 82(091)

А. Б. Мурейко
(*м. Івано-Франківськ*)

КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПОЛІ ЛІТЕРАТУРИ (РЕЦЕПЦІЯ РЕНАТЕ ЛОХМАНН)

Питання про те, хто із талановитих літературознавців – співвітчизник або іноземець – здатен глибше розкрити сутність та особливості творчості національного письменника, на перший погляд виглядає риторичним. Проте це просте питання не завжди можна вирішити однозначно, воно обумовлене багатьма причинами суспільного та психологічного характеру. Насправді, важко уявити, що знамениті одинадцять статей про Пушкіна написав не Белінський, а, наприклад, Сент-Бьов. Адже вітчизняний критик особливо чуйно вловлює відтінки смислу, музику слів художнього твору, виявляє місце і значення письменника в історії вітчизняної літератури. Без сумніву, головна роль у розкритті своєрідності творчості видатних національних письменників належить співвітчизникам.

Відомо, що на шляху сприйняття зарубіжної літератури як читачами, критикою, так і літературознавцями встає багато перешкод: неадекватність перекладу (особливо поетичного), недостатнє знайомство з культурою країни, її звичаями, традиціями, естетичними нормами. У той же час необхідно відмітити, що у рецепції, оцінці зарубіжної літератури постійно протистоять певні тенденції. З одного боку, найрізноманітніші причини можуть перешкоджати її глибинному розумінню. З іншого – при куті зору «із сторони», «із зовні» кидаються у вічі самобутні риси чужої літератури, її загальнолюдський смисл. Новий погляд дозволяє підмічати у зарубіжній літературі ті характерні риси і особливості, на яких не акцентують увагу співвітчизники. Такою проникливістю відрізняється оцінка дискурсу фантастичного у літературній готиці російської прози філолога-славіста Ренате Лахманн, професора загальної та слов'янської літератур університету Констанца (Австрія). Дослідниця відома вітчизняним літературознавцям за книгою «Демонтаж красномовства. Риторична традиція і поняття поетичного», де на матеріалі російської літератури аналізується теорія і практика красномовства XVII-XVIII століть.

Дослідження російської літератури вже на іншому матеріалі, у іншому ракурсі й іншому часовому вимірі Лахманн продовжує у «Дискурсах фантастичного». Спираючись на ідеї Ц. Тодорова та констанцької школи, вона акцентує увагу на

фантастичному дискурсі літератури. У полі зору ученого європейські, американські та російські взірці класичної літературної фантастики і новітні форми фантастики ХХ століття, проте у розвідці домінує «російська» тема.

Як особливість дискурсу фантастичного дослідниці виділяє «інверсію актуальних знань про природу людини» [1, с. 5], а характерними рисами цього феномену вважає «невимірність людини», опозицію «своє – чуже», «реальне – іреальне», парадоксальність [1, с. 6, 7]. Направленість своєї роботи Лохманн визначає як акцент на генезі фантастики, її семантики у різножанрових нарративних текстах різних літературних епох [1, с. 10].

Провідним мотивом фантастичного дискурсу, за Лохманн, є мотив таємного знання (алхімічного, масонського тощо), адже письменників і читачів завжди приваблює виключність таємниці та ритуалів. У текстах російської фантастики дослідниця виділяє різні аспекти цієї проблеми. Так, у повісті В. Одоєвського «Імпровізатор» Лохманн аналізує апорію будь-якого знання. Підкреслимо, що у цьому творі домінує фаустовський мотив, який має сталий архетипний код, що знайшов своє втілення у інваріанті мотиву «продажа душі дияволу». У повісті Одоєвського, як відомо, це угода імпровізатора Кіпріано з демонічним цілителем. У результаті угоди герой отримав дар всезнання: йому відкриваються усі закони природи, духа, мистецтва, усі механізми мислення. Проте це знання не приносить щастя і задоволення герою. Світ для нього втрачає привабливість, руйнуються уявлення про внутрішні зв'язки усіх речей.

У повісті протистоять два види знання – таємне, спеціальне і просвітницьке, наукове, які репрезентують природничі науки. Дослідниця зауважує, що Одоєвський передбачив нові технології і досягнення науки майбутнього (рентген, томограф, ультразвук). Лохманн переконливо інтерпретує провідну ідею твору: вигнання із світу таємниці, всезнання створюють ворожій людині чужий світ.

До фантастичних повістей, пов'язаних із таємним знанням, автор дослідження відносить і «Пікову даму» О. Пушкіна.

Важливою складовою поетики пушкінської повісті Лохманн вважає масонську символіку і масонські елементи, які вводяться автором у текст «містифікаторським способом» [1, с. 125]. Проведений глибокий аналіз твору переконує дослідницю у багатозначності цих елементів. Прикрашений трояндами капелюшок графині, вона співвідносить із масонським символом троянди, який символізував воскресіння і мовчання. Стара графиня помирає, подібно Хираму, не розголошуючи своєї таємниці. Цікавою знахідкою дослідниці є припущення певної тотожності графині з масонським майстром, який вмирає у ритуалі посвяті символічною смертю, а провина за його рух перекладається на того, хто проходить ритуал посвяти (роль якого у повісті виконує Герман).

Символіка карт і чисел також трактується Лохманн у контексті масонського дискурсу: «трійка для ступеню учня, семірка – для майстра» [1, с. 126]. Ім'я суперника, у якого виграє Герман, за думкою дослідниці, також співвідноситься із іменем відомого російського масона.

Лохманн наголошує, що масонські елементи у повісті Пушкіна іноді подаються автором пародійно, іноді гротескно і мають «майже ігровий характер» [1, с. 126]. Оригінальною, на нашу думку, є трактування безумства Германа у контексті масонського дискурсу. Автор дослідження припускає, що він втрачає розум,

усвідомлюючи, що таємниця пуста, незмістовна [1, с. 127], пояснюючи свої догадки тим, що таємниця масонства скептично сприймалася у своїй сутності безпредметно.

У центрі уваги Лохманн також і експеримент з антропоморфізацією тварини та його роль у «Собачому серці» М. Булгакова. «Морально-бездоганний пес» став об'єктом різнопланових метаморфоз: зовні він змінюється, отримавши людський вигляд, а внутрішньо деградує: метаморфози виявляються у погіршенні характеру. Результатом змін стає образ нового героя радянського часу – донощика. Результати експеримента призводять до необхідності зворотних метаморфоз.

Антропологічна фантастика у Булгакова, на думку Лохманн, виконує подвійну функцію: по-перше, переглядає «просвітницьку претензію до кінця пояснити людину», по-друге, дозволяє висказати просвітницькі погляди, які «знищуються реальною перевагою фанатизму» [1, с. 145]. Спостереження дослідниці приводять її до висновку, що фантастика заперечує владу позитивного знання, адже автором зображується крах спроб вторгнення у людське тіло і душу.

Крім мотиву таємного знання Р. Лохманн досліджує і фантазм письма. На думку дослідниці, існує містичний сакральний зв'язок між героєм, діяльність якого пов'язана з письмом (каліграф, переписувач, письменник) і буквою. Відношення до такого типу діяльності Лохманн визначає як коливання «між авторською владою і залежністю» [1, с. 148]. У контексті цієї теорії нове прочитання отримує повість М. Гоголя «Шинель». Дослідниця характеризує діяльність переписувача Акакія Акакієвича не тільки як роботу, але, скоріше, як особливий різноманітний приємний для нього світ, у якому герой відчуває себе комфортно і, навіть, щасливо, якщо йому вдаються начертання букв. Лохманн акцентує увагу на особливому характері цього незвичайного зв'язку: гоголівський герой буквально зливається з переписуванням, підпадає під особливий вплив влади знаків і категорично відмовляється вносити зміни у переписаний документ.

Аналізуючи повість, Лохманн приходить до висновку: робота переписувача має духовний аспект, вона богоугодна, а матеріальна мрія про шинель походить від лукавого, роль якого в повісті Гоголя виконує швець, який постійно підтримує і стимулює бажання Акакія Акакієвича отримати шинель. Так актуалізується готичний шар повісті, виводячи на арену світлі й темні сили.

У тургеневській «Кларі Милич» об'єктом аналізу дослідниці стає феномен фотографії, точніше «фантазматизація фотографії». Лохманн зауважує, що І. Тургенев не був посвяченим у таємниці фототехніки, проте фотографія його цікавила, і що важливо, цікавила виключно у її «психосемантичних функціях» [1, с. 248]. Цей інтерес російського письменника Лохманн пояснює популярними у ХІХ столітті медіальними практиками та дискусіями навколо них. Дослідниця виявляє рефлексію Тургенева про магізацію нових технічних досягнень. Фотографія у нього розглядається як предмет мистецтва, вона має подвійну магічно-віртуальну природу. У тургеневській трактовці фотографія не показує реальний предмет, до якого вже не можна доторкнутися, навпаки, у Тургенева саме фотографія стає провідником, який «викликає опір». Фантом, який з'являється із фотографії, стає «продуктом оживлення». Аналіз повісті Тургенева приводить Лохманн до висновку, що «Клара Милич» – це «нова лепта у некрофільську літературу» [1, с. 260], а мотив «оживлення мертвих» на фотографії – варіація мотиву «живих» статуї і вихідців з могил.

Отже, матеріал російської літератури у загальній концепції фантастичного дискурсу Р. Лохманн відіграє провідну роль. Реалізація дослідницької думки вимагала нових підходів, нового кута зору на відомі художні тексти. Точка зору «із сторони», з позицій зарубіжної культурної традиції дозволила дослідниці по-новому розглянути відомі тексти російської готики у контексті існуючої літературної традиції.

Список використаних джерел

1. Лохманн Р. Дискурсы фантастического: пер. с нем. / Р. Лохманн. – М. : Новое лит. обозрение, 2009. – 384 с.

Анотація

У статті акцентується увага на своєрідності сприйняття російської літератури зарубіжними дослідниками. Йдеться про рецепцію Р. Лохманн дискурсу фантастичного художніх творів російських письменників з елементами літературної готики. Відомо, що кращі взірці критичної думки і літературознавчі студія про літературні твори належать вітчизняним дослідникам, проте у рецепції зарубіжних фахівців яскравіше виявляються оригінальні риси чужої літератури. Саме такою проникливістю відрізняється оцінка дискурсу фантастичного у літературній готиці російської прози Р. Лохманн, яка акцентує увагу на генезі фантастики, її семантики у різножанрових нарративних текстах російської літератури.

Ключові слова: рецепція, російська література, готика, фантастичне, семантика.

Abstract

The article focuses on the uniqueness of perception of Russian literature by foreign researchers. To be more specific, this is a reception of R. Lohmann's discourse of fantastic in the works of Russian writers with the elements of literary Gothic. We know that the best examples of critical thought and literary studies of works include domestic researchers, but according to foreign professionals' reception we can better distinguish the original features of another country's literature. With this kind of insight differs the estimation of fantastic discourse of literary Gothic in R. Lohmann's Russian prose, which focuses on the genesis of fiction, its semantics in different genres of narrative texts of Russian literature.

Keywords: reception, Russian literature, Gothic, fantastic, semantics.

УДК 811.111(075.8)

Є. В. Штерн

(м. Івано-Франківськ)

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНА «ІДЕОЛЕКТ» У ЛІНГВІСТИЦІ

Термін «ідіолект» активно розробляється як у вітчизняній, так і західній лінгвістиці і є на сьогоднішній день одним з базових понять в галузі дослідження індивідуальних особливостей мови. Інтерес вчених до індивідуальної природи мови